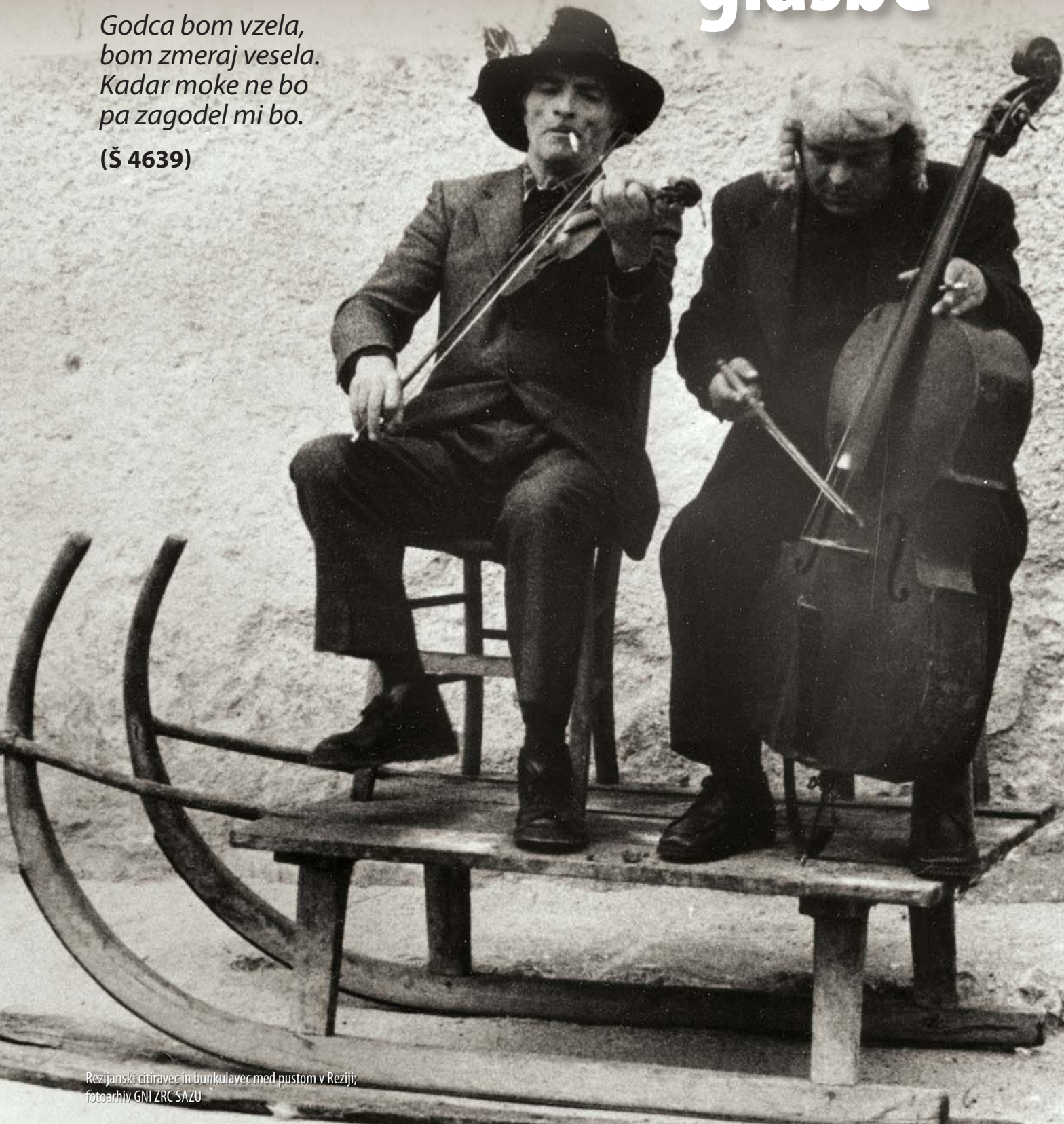

od godcev do ustvarjalcev narodno-zabavne glasbe

*Godca bom vzela,
bom zmeraj vesela.
Kadar moke ne bo
pa zagodel mi bo.*

(Š 4639)

– **godčevstvo**. Solističnih preigravanj in enoglasnega muziciranja pri nas skorajda ne poznamo. Večglasje in čutenje glasbe v »vertikali« je tudi pri godčevstvu pomembno pravilo. Starejše, **bordunsko** večglasje, vodenje glasov nad ležečim basom (predstavnice tega so bile včasih npr. bordunske citre in dude), je danes pri nas živo samo še v Reziji in velja za naše najstarejše (še živo) inštrumentalno izročilo. [↪ sl. 5]

Bordunski način tvorjenja večglasja sta v 19. stoletju po dolgih stoletjih zamenjali **akordsko** glasbeno razmišljanje in občutenje. Prevladovati začne **harmonski** glasbeni jezik. Preobrat je prinesla predvsem iznajdba harmonike sredi 19. stoletja.

Harmonika je globoko zarezala v evropsko glasbeno dediščino. Če je do takrat veljalo, da mora »spodobna« godčevska skupina vključevati vodilni glas, spremljevalni glas in basovsko spremljavo (torej vsaj tri godce!), je lahko s prihodom harmonike vse to zaigral en godec in vabiti ter plačevati ni bilo več treba treh! Harmonikar je lahko kar sam godel po starem in še slišali so ga bolje in dlje kot prej tri!

Sčasoma so se harmoniki začela pridruževati druga glasbila (različna pihala, godala, brenkala, trobila) in improvizirana zvočila (stresala, tolkala). Vse to je še stopnjevalo v našem glasbenem izročilu tako jasno izraženo potrebo po večglasju, vertikali.

Za ilustracijo si oglejmo dva primera, ki lahko bistveno dopolnita naša razmišljanja.

Že večkrat omenjeno **citiranje** v Reziji, ki ga izvajata le dva godca, ima še dodan glas: »boben«! Citiravec namreč med citiranjem ves čas tolče z nogo ob (lesena) tla, kar daje izvedbi izrazito ritmičen, skoraj divji, plesni karakter. Rezijanska glasba poslušalca kar sama potegne v gibanje, saj je namenjena plesu! Na drugem koncu Slovenije, na vzhodnem Štajerskem, v Halozah, pa živi (danes sicer samo še kot folklorna posebnost) morda naša največja inštrumentalna posebnost – **trstenke**.

To prastaro glasbilo, drugje poznano kot Panova piščal, pozna skoraj ves glasbeni svet: Južna Amerika, velik del Evrope, Azija, Oceanija ... Vendar se vse Panove piščali razlikujejo od naših trstenk. Povsod se namreč uporabljajo kot enoglasno, melodično ali spremljevalno glasbilo, le na naše trstenke se da zaigrati tudi večglasno! Uglasene so namreč tako, da njihova V-oblika s pihanjem v dve cevki hkrati (levo ali desno od najdaljše, najnižje uglasene cevke) godcu omogoča izvajanje večglasja! [↪ sl. 6 in 7]

Godčevstvo je bilo včasih prepleteno s številnimi dogodki, ki so še v prejšnjem stoletju pomembno (so)oblikovali življenje slovenskega človeka. Ženitovanjskih šeg si brez glasbe, plesa in

Fotografije:

sl. 5 Švrkovnice, bordunske citre; fotodokumentacija SEM.

sl. 6 Haloška godca igrata na zveglo in trstenke; fotoarhiv GNI ZRC SAZU.

sl. 7 Trstenke iz glasbene zbirke Slovenskega etnografskega muzeja.

sl. 8 Eno od prvih terenskih snemanj ljudskih pevcev s fonografom, konec 19. stoletja.

sl. 9 Folklorna skupina na odru; fotodokumentacija SEM.

petja ne moremo niti predstavljati. Godec je bil na porokah muzikant in zabavljač obenem. Vodil je program in skrbel za dobro počutje zbranih. Žeganja, romarske shode, praznike svetnikov in godovanja je vedno spremljala tudi glasba. Sejmi in gasilske veselice so bile redne priložnosti za petje, glasbo in ples. Kolodovanja z glasbo (od božiča do svečnice) so bila marsikje celo glavni dogodek ljudi v letu. Kmečka dela (košnja, žetev, mlatev, ličkanja koruze, preja, mletje prosa, trgatav itd.) in obvezni »likof« ob zaključku teh, na katerih ni manjkalo glasbe in plesa, so bile pomembne priložnosti za srečanja ljudi in sklepanja novih poslov in poznanstev. Tudi temu namenjeni nedeljski plesi po gostilnah so imeli med ljudmi vedno in povsod velik odziv.

Danes so se časi skupnega življenja in (so) bivanja na vasi močno spremenili. Ljudje med seboj ne živijo več tako povezani kot v preteklosti. Individualizem, globalizacija in sodoben način življenja so opravili svoje. Že preteklo stoletje je prineslo v življenje človeka spremembe, ki so bistveno načele tako stare tradicionalne vrednote kot podobo tradicionalne kulture, tudi glasbe. Morda najbolj odločilen pri tem je bil prehod od nekdanj **aktivne** udeležbe posameznika v glasbenem dogodku k bolj pasivnemu sprejemanju že narejene, »konzervirane glasbe« in posledično njenemu modnemu, potrošniškemu in komercialnemu »konzumiranju«. Ta proces je bil po eni strani plod grobega vdora številnih medijskih sistemov (radio, televizije, mobilnih virov glasbene reprodukcije, spleta itd.) v človekovo zasebnost, obenem pa je človek pod vplivom tujih glasbenih produkcij izgubil precejšen del občutljivosti za svojo kulturo, za lastni zven. [↪ sl. 8]

*Kdor hoče plesati,
mora godca plačati,
saj godec ni konj,
da bi delal zastonj.*

(Š 5249)

Del tega procesa se je pri nas začel pred skoraj 100 leti. Nekdo je nekoč zapisal: »Kolo zgodovine se vrtil naprej in nazaj!« Ko človek opazi, da je odšel predaleč, skoraj neobvladljivo naprej, se začne spet močneje razgledovati nazaj. Danes se zaradi velikanskega tehnološkega napredka močno krepi zanimanje za staro in tradicionalno kulturo. Razcvet etno glasbe (čeprav gre oziranje v glavnem na stran globalne **etno scene**) je jasen dokaz, da je tako. Spet postajamo bolj dojemljivi zanj. Etno glasba ostaja prava modna muha. Vse skupaj se (pri nas) ni zgodilo kar naenkrat. Del **kmečke godbe** (ta je bila vedno v funkciji ob »živih« priložnostih, »iz ljudi za ljudi«) se je moral najprej preliti v **folkloro** (ljudem so začeli kmečko glasbo, petje in ples igrati in kazati z odra). [↪ sl. 9]

Folklorne skupine so začele polniti praznino, ki sta jo ustvarila tehnološki napredek in z njim povezan spremenjen način življenja (tudi na deželi).

*Kteri hoče hohcet met,
mora muzikante met:
z arfami, kleretami
ino tud' trompetami.*

(Š 6109)

Ta proces je sovpadel z velikimi svetovnimi izumi na področju **konzerviranja zvoka** ob koncu stoletja in na prelomu tega. Fonograf (1877), gramofon (1888), radio (1906) in magnetofon (1929) so pretresli tradicionalne oblike glasbene ponudbe in utrlj zmagovito pot **glasbeni industriji**.

V Ljubljani je **radijska postaja** začela oddajati program leta 1928 kot tretja v Evropi! Čeprav je **radio po eni strani** omogočil ljudem poslušanje različne glasbe, je povzročil po drugi poenotenje prej (po pokrajinah) raznovrstnega glasbenega prostora. Ob predvajanju in prenašanju glasbe je radijski program (na željo poslušalcev!) začel vabiti k sodelovanju številne godčevske skupine, harmonikarje in ljudske pevce. Večkrat so peli in godli kar v živo. (→ sl. spodaj)

Pri tem pa se je zgodil velik preobrat. **Godec**, ki je bil prej »med ljudmi ob najrazličnejših priložnostih«, se je premaknil **na oder**, ki pa ima svoje zakonitosti. Na njem je moral delovati drugače, se obnašati drugače, moral je biti boljši od drugih in predvsem drugačen, prepoznaven, avtorski. Moral se je znati pošaliti, s svojo glasbo pa pripovedovati »svoje« zgodbe. Ljudje so najboljšje izvajalce začeli prepoznavati. Poslušali so na novo nastajajoča besedila, včasih pa tudi zaplesali na njihovo glasbo. Na koncerte in nastope svojih ljubljencev so začeli prihajati od drugod. Najbolj uspešni izvajalci so svoje viže, ki so se predvajale po radiu, začeli tiskati na plošče. (→ sl. 10) Najboljši ansambli so postali medijske zvezde. Godec je postal **muzikant**. Rodila se je **narodno-zabavna glasba**. (→ sl. 11)

Značilno za narodno-zabavno glasbo pa je, da se je ta z vključevanjem pevcev v inštru-

mentalni sestav, z ustvarjanjem novih skladb, prodorom nove zvočnosti in predvsem z željo po čim večji prepoznavnosti začela odmikati od stare domače godčevske tradicije. Postala je avtorska in ostal ji je le priokus ljudskosti, domačnosti, polke. Glasba je postala posel. Prerasla je v gibanje, estrado, glasbeno industrijo. (→ sl. 12)

Polka se je preselila v Ameriko, Kanado in v Avstralijo in začela tudi tam kraljevati na glasbeni sceni.

Nekaterim ansamblom (predvsem bratov Avsenikov in Lojzeta Slaka) je uspelo »iznajti« nekakšen model **slovenske polke**, predstavnicu t. i. **tipične slovenske zvočnosti**. Slovenska polka je postala celo njen zaščitni znak. Uveljavila se je in postala prepoznavna tako doma kot v tujini – v Ameriki in Kanadi, v Evropi predvsem na nemško govorečem delu – in dobila številne posnemovalce.

Njena ljudskost in domačnost, priljubljenost in razširjenost ostajajo zagotovilo njene uspešnosti doma in njen zaščitni znak na tujem.

Mag. Igor Cvetko

Viri in literatura:

Cvetko, Igor (ur.): *Med godci in glasbili na Slovenskem*. SEM in ISN ZRC SAZU, Ljubljana, 1991.

Cvetko, Igor: *Trara pesem pelja, Slovenska otroška glasbila, zvočila in zvočne igrače*. Mladinska knjiga, Ljubljana 2004.

Cvetko, Igor: *Zvoki Slovenije, od ljudskih godcev do Avsenikov*. Razstava SEM, Ljubljana 2007.

Kumer, Zmaga: *Slovenska ljudska glasbila in godci*. Založba Obzorja, Maribor, 1972.

Makarovič, Gorazd; Rogelj, Škafar Bojana: *Poslikane panjske končnice*. Zbirka SEM, Ljubljana, 2000.

Rupel, Mirko: *Valvasorjevo berilo*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1951.

Strajnar, Julijan: *Citira*. Založništvo tržaškega tiska, Pizzicato, Trst, Udine, 1988.

Štrekelj, Karel: *Slovenske narodne pesmi I.–IV*. Slovenska matica, Ljubljana 1895–1923.

ORIGINAL OBERKRAINER QUINTETT AVSENIK

Fotografije:

sl. 10 Godec se je pomaknil na oder; arhiv GNI ZRC SAZU.

sl. 11 Povorka »kmečke ohceti« v središču Ljubljane. Na vozu se pelje Lojze Slak; zasebni arhiv Lojzeta Slaka.

sl. 12 Legendarni Avsenikov kvintet s pevcema Emo Prodnik in Francom Korenom; zasebni arhiv Slavka Avsenika.